

Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu – 2015-2016

SUNUŞ

Bilim Akademisi, Türkiye’de Akademik Özgürlüklerin durumu hakkında ikinci raporunu¹ Temmuz 2016’da tamamlamış ancak rapor yayınlanmadan gündem, 15 Temmuz gecesi yaşanan menfur darbe girişimi ve sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal ile tümüyle değişmiştir. Bilim Akademisi raporlarının amacının, akademik özgürlüklere tehdit oluşturan uygulamaları takip etmek ve bu konuda bir toplumsal hafıza oluşturmak olduğu düşünülerek, raporun odaklandığı konuları ve kapsadığı dönemi değiştirmemek tercih edilmiştir. OHAL ilanı ve sonrasında yaşanan gelişmeler hakkında Akademimiz tarafından ayrıca açıklamalar yapıldığı gibi² bunların 2016-2017 Akademik Özgürlükler Raporu içinde ayrıntılı olarak değerlendirilmesi de söz konusu olacaktır.

Bilim Akademisi’nin hazırladığı bu ikinci raporunda ‘Barış için Akademisyenler Duyurusu’nu imzalayan üniversite mensupları hakkında yürütülen disiplin soruşturmaları ve ceza süreçleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu Akademisyenlere yönelik uygulamalar Bilim Akademisi’nin Ocak ve Nisan 2016’da yayınlanan Duyuruları³ ve Nisan 2016 da kamuoyu ile paylaşılan kapsamlı Raporuna⁴ da konu olmuştur. Bu belgelerde açıklamaya çalıştığımız gibi ilgili uygulamalar akademik özgürlükler, demokrasi ve ifade özgürlüğü ilkelerine aykırıdır. Diğer yandan Türkiye’de halen geçerli olan anayasa, ceza ve idare hukuku kuralları açısından da kabul edilebilir bir temele sahip değildir. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları da bu hukuksuz durumu açıkça ortaya koymaktadır. Ancak akademisyenlerin insan haklarına ve üniversitelerin bağımsız işleyişine karşı gerçekleştirilen haksız uygulamalar ne y azık ki bundan ibaret değildir. Aşağıda bu uygulamalara ilişkin ancak ‘çeşitli örnekler’ verebilmekteyiz, zira akademik özgürlüklere yapılan müdahalelerin

¹ Birinci rapor için bkz. <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf>

² Bkz. <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2016/07/akademik-ozgurlukler-akil-bilim-ve-liyakat-27-temmuz-duyuru-BA.pdf> ve http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2016/10/Bilim-Akademisi_OHAL_KHK.pdf

³ <http://bilimakademisi.org/bilim-akademisinin-ifade-ozgurlugu-konusunda-kamuoyuna-2-duyurusu> ve <http://bilimakademisi.org/bilim-akademisinin-ifade-ozgurlugu-konusunda-duyurusu-15-01-2016/>

⁴ <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2016/04/nisan-2016-BA-ifade-ozgurlugu-raporu-1.pdf>

sayısı katlanarak artmaktadır. Bu açıdan 2015-2016 öğretim yılının uzun zamandır yaşanan en vahim dönemlerden biri olduğunun altını çizmek isteriz.

Ancak tekil sorunlar üzerinde durmadan önce, bu raporumuzda öncelikle genel olarak ifade özgürlüğü ve bilim arasındaki ilişki üzerinde bir daha durmak gereğini hissediyoruz. Kamuoyu, basın ve siyasi temsilcilerin sık sık yorum yaptığı ifade özgürlüğü - üniversite ilişkisi hakkında bilim insanlarının da söz söylemesinin gerektiği açıktır. Zira aşağıda daha ayrıntılı olarak vurgulanacağı üzere, ifade özgürlüğünün olmadığı bir ortamda bilimin gelişmesi mümkün değildir. Bilimin gelişmediği bir ülkede ise ne ilerleme ne aydınlanma ne de refahın artması mümkündür.

Bilim, tecrübe, gözlem ve mantığa dayanır. Bu temel gerekler aslında demokrasinin de hukukun da temelini oluşturur. Toplum işleri, tecrübe ve kanıtlara dayanarak, şeffaflıkla tartışılarak yürütülmelidir. Kanıtlara bakılmadan, din ve milliyetçiliğin öngördüğü ilkeler çerçevesinde, liderlerin yorumlarıyla hareket eden kapalı toplumlar her zaman gerilemeye, felakete gitmiştir. Bu açıdan üniversite sistemimizin, 1980'den beri gitgide artan düzeyde merkezi, hiyerarşik ve otoriter yapılanmasından acilen vaz geçilmesi gerekmektedir. Böylesi bir üniversite sisteminin ülkemiz için 'yeterli' ve 'uygun' olduğunu önermek büyük bir haksızlıktır.

İfade Özgürlüğü ve Bilim

Akademik özgürlük, bilimin üretilebilmesi, yayılabilmesi ve gelişimi için temel koşuldur. Unutulmamalıdır ki bilim, insanın hayal gücüne dayanan, mantık ve görgül kanıt (*empirical evidence*) kullanan bir düşünce sistemi ve yöntemidir. Bilim, doğada veya toplumda hayal veya tasavvur edilen bir neden-sonuç ilişkisinin (illiyet rabitasının) gerçekten mevcut olup olmadığının sistematik ve denetimli (kontrollü) gözlemlerle sınırlanarak saptanması ve bu saptamanın aynı yöntemi kullanmakta ehil olanlarca da (*akademik topluluk*) aynen gözlemlenebilmesiyle gerçekleşir. Burada ilk aşama bir tasavvurdan ibarettir. Üstelik bu tasavvur edilen olgu veya ilişkinin, özellikle hayal edildiği anda veya hayal eden tarafından gözlemlenebilmesi de her zaman mümkün değildir. Örneğin, Albert Einstein İsviçre'de tramvayla önünden geçtiği kuledeki saatin eğer tramvay ışık hızında hareket etseydi nasıl görüneceğini kendi kendisine sorarak fizikteki görelilik kuramını ortaya koyan mantık yürütme sürecine girmiştir. Henüz ışık hızında hareket eden bir tramvay veya başka bir araçla yolculuk edebilmek mümkün olmamakla birlikte ışık hızına yakın hızlarda hareket eden parçacıklarla ilgili çok sayıda deney yapılmış ve yapılmaktadır. Einstein'ın kuramının matematiksel (mantıki) doğruluğu ve o kuramın öngördüğü deneysel sonuçlardan gözlemlenebilenler, Einstein'ın kuramının yanlışlanmadığını göstermesi nedeniyle, yüz yıldır fizik bilimi tarafından kabul görmektedir. Günlük hayatımıza giren GPS sistemi gibi uygulamalar Einstein'ın görelilik kuramını kullanmaktadır. Bir başka örnek de Peter Higgs ve arkadaşları tarafından 1964 yılında ortaya konulan ve Higgs'in adıyla anılan bir parçacığın (*Higgs bosonu*) fizikteki standart modele göre var olması gerektiğine ilişkin öngörünün 2012 yılında CERN'de yapılan deneyle doğru olabileceğine ilişkin bulguların saptanmasıdır. Bu tür

sezgisel olarak kavranması zor veya olanaksız olan tasavvurların mantık, matematik ve deney kullanılarak doğada var olan olguları açıklamak üzere önerilmeleri, sistematik ve denetimli gözlemlerle varlıklarının saptanmasıyla bilimsel bulgular ortaya çıkar, kuramlar (teoriler) kabul görür ve araştırmalarda kullanılmaya başlarlar.

Burada kritik olan hayal gücü veya tasavvur edebilmenin olabildiğince sınırsız olarak mümkün olabilmesi, kimsenin sezgisel olarak kabul etmediği, hatta bu düşüncelerin yerleşik inançlarla da örtüşmesi söz konusu olmadığı bir durumda bile bu düşüncede olanın engellenme, susturulma, tehdit edilme, işten atılma gibi yaptırımlara konu olmamasıdır. Tersine, herkesin kabul ettikleri ile taban tabana zıt bile olsa, bu tür hayal ürünlerinin veya tasavvurların düşünülmesinin teşvik edilmesi bilimi mümkün kılacak ve gelişmesini sağlayacaktır. Bunun için de tam bir özgürlük ortamının mevcudiyeti elzemdir. Farklı veya değişik düşünmenin, yerleşik inançların dışında düşünmenin mümkün olmadığı yer ve zamanlarda bilimsel düşünce ve hayal da gelişmemekte, hatta mümkün de olmamaktadır.

Her tasavvur veya farklı hayal ürününün mutlaka önemli bir bilimsel bulguya yol açması söz konusu değildir. Ancak bu tür tasavvurlardan hangisinin bilimsel bir yeni kuram oluşturacağı mantık ve gözlem rehberliğinde kullanılacak olan yöntemle saptanabilir. Bu ikili süzgeçten geçip de varlığı reddedilemeyen tasavvurlar bilimsel buluş ve açıklama olarak yeni kuramların esasını oluşturur, diğerleri ise bilim camiası tarafından terk edilir. Bilim için esas olan sağlıklı bir şüphe ile her konuya yaklaşabilmek, onu mantıksal irdeleme, sistemli ve denetimli gözlemlerle sınamak suretiyle olay, olgu ve süreçlerin oluşum ve gelişme nedenlerini saptayabilmektir. Sadece mantıksal geçerlilik ve gözlemle varlığının reddedilemeyeşinden ibaret olan iki ölçüte dayalı olarak hayal ve tasavvurlar bilim kuramına dönüşebilir veya terk edilebilir. Bu iki ölçüt kullanıldığında ilginç bir sonuç da ortaya çıkmaktadır: Yanlış olduğu halde kazara doğru olarak kabul edilen kuramlar tekrar sınanarak veya mantık süreçleri yeniden irdelenerek yanlışlanabilir ve terk edilebilirler.

Amerikalı filozof Charles Peirce, dört temel inanç tespiti (*fixation of belief*) yöntemi olduğunu ileri sürmüştür. Bunların ilki sebatkârlıktır ve bir şeyi hep belirli bir şekilde yapmaktan kaynaklanan inançtan oluşur. İkincisi, otoriteye dayalı olarak inanç belirlemedir ki, bu da bir kaynak veya şahıs bir şey vazettiği için doğrudur diye inanmaya tekabül eder. Üçüncüsü önsel (*a priori*) inanmadır ki, o da bir postulat olarak bir şeyin varlığına inanmaktan ibarettir. Nihayet dördüncü olarak bilim, mantık yürütüp varılan bir sonuca denetimli gözlemlerle sınama sonucunda inanmayı içerir. Peirce bunlar arasından sadece sonuncusu olan bilimsel yöntemle inanmanın kendi kendini düzeltebilme yeteneği olduğuna işaret etmiştir.⁵ Bu nedenle, hem kendi yanlışlarını düzeltebilen hem de her tekrarlandığında aynı sonucu veren bir yöntemle elde edildiğinden en güvenilir bilgi, bilimsel yöntemle elde edilen bilgi olagelmıştır. Bu özellik de bilime ve onun uygulamalarına yeni kapılar açmış, bir çok teknolojik yeniliğe neden olarak insan hayatına büyük kolaylıklar getirmiştir. Nitekim bugün de insanlık telefona sığabilen bilgisayar teknolojilerinden, yapay zekânın uygulandığı kendi kendini süren otomobillere veya bireysel hastalık tedavileri için genetik uygulamalarına kadar olanaklara bu sayede ulaşabilmiştir.

⁵ <http://www.peirce.org/writings/p107.html>.

Bilimin meyvelerinin alınabilmesi ve insanlığın gelişiminde kullanılabilmesi için temel koşulun akademik özgürlük hatta düşünme ve düşündüklerini ifade edebilme özgürlüğü olduğuna şüphe yoktur. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlandığı ortamlarda bilimle ilerlemenin mümkün olamayacağı ve insanlığın pek çok nimetten yararlanamayacağı da görülmektedir. Ancak ifade özgürlüğünün, dünyada, akademik özgürlükleri de kısıtlayan bir içerikte sınırlandırılmaya başlandığı bir dönemde yaşadığımızı da kabul etmeliyiz. Burada bir tek kanaldan ve tek bir kaynaktan gelen bir etki de söz konusu değildir. Ancak bu kısıtlamaların en önemlileri hükümetlerin yürütme kurum ve ajansları başta olmak üzere siyasal yetkililerden geliyormuş gibi görünmektedir. Burada bizatihi siyasal yetkililerin yaptığı düzenlemelerin giderek artan kısıtlayıcı içerikleri ortaya çıkmaktadır. Bu uygulamaların yeni bir yanı yoktur; yüzyıllardan beri süregelen ifade özgürlüğü sınırlamalarıdır bunlar, sadece kapsamı ve etkileri yeni uygulanan teknolojilerle muazzam genişlemiştir. Ancak son otuz-kırk yıldır bunun dışında da farklı bir ifade özgürlüğü tehdidi ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır ki, bu tamamen yeni bir içeriktedir. Bu yeni gelişme de aynı iletişim teknolojisindeki gelişmeden beslenmektedir.

Dünyanın bir yerinde çok geniş ifade özgürlüğü olması her türlü düşüncenin ifadesini kolaylaştırırken, aynı zamanda bu ifadenin çok geniş bir alana bir iletişim ağı üzerinden yayılmasına da fırsat vermektedir. Bu ifadeyi gören milyarlarca kişiden bir kaç bin veya milyonu bu ifadeden incinebilmektedir. Bu incinenler söz konusu ifadenin kaldırılmasını, sansür edilmesini ve ifadeyi kurgulayanın da cezalandırılmasını talep edebilmektedir. Adeta bir yeni “incinme hakkı” istemi ortaya çıkmaktadır (*the right not to be offended*).⁶ Bu durumda da iki tür sansür mekanizması devreye giriyormuş gibi görünmektedir. Ya incinenler protestolara başlamakta ve binlerce veya milyonlarca mesajla ifadede bulunana büyük bir saldırı başlatarak onu susturmaya tevessül etmekte ya da çok daha vahim olarak incinenlerden birisi bu ifadeyi kurgulayan kişiye suikast girişiminde bulunmaktadır. Konuşanın sözünü kesme veya bastırma sansürü (binlerce trol tarafından atılan mesajlarla olduğu gibi - *heckler's veto*) veya suikastçının sansürü/vetosu (*assassin's veto*) ile karşılaşılan durumlarda özgür ifade imkânsız hale gelmektedir.⁷ İnsanlar korku, tehdit, sindirme ile kendi düşüncelerini ifade etmekten imtina eder hale gelmekte, bir çok konuda bir oto-sansür devreye girmektedir. Bu gelişmelerden en fazla etkilenen kurumlardan birisi de üniversiteler olmuşlardır.

Üniversite ortamları öğrencilerin her türlü fikri, ne kadar incitici, acıtıcı, elim, kabul edilemez olursa olsun duydukları, bunlara karşı makul ve mantıklı argümanlar geliştirerek bu fikirleri eleştirme, mümkünse çürütme yeteneği ve becerisi kazanmalarını sağladıkları eğitim kurumlarıdır. California Üniversitesi'nin rektörü Clark Kerr'in ifade ettiği gibi “*üniversite fikirleri öğrenciler için zararsız (safe) kılmakla uğraşmaz. Öğrencileri fikirlere zarar vermeyecek hale getirmekle uğraşır. Onun için üniversiteler görüşlerin öğrencilerin hazır bulunduğu ortamlarda en özgür şekilde ifade edilebilmesine izin verir ve onların bu fikirler*

⁶ Timothy Garton Ash, *Free Speech: Ten Principles for a Connected World*, (London: Atlantic Books, 2016), s. 87

⁷ Garton Ash, s. 130-132.

konusunda akliselimle yargı yürütebilecek bireyler olduğuna inanarak hareket eder.”⁸ Doğal olarak üniversiteler öğrencilerine mantıklı düşünme, farklı düşüncelerin felsefi kökenlerini öğrenme, dünya hakkında görgül (ampirik) bilgi edinme vb. olanakları sunar. Böylece onların her türlü fikri usa vurmak, mantık çerçevesinde incelemek, dünyadan gözlemle elde ettikleri kanıtlarla karşılaştırarak sınamalarını sağlayacak bilgi, beceri, yetenek ve donanım geliştirmelerini de sağlar. Bazı fikirleri bilmeden yetişen insanlar bu fikirlerle ilk karşılaştıklarında ne yapacaklarını tam bilemezler. Oysa onlarla üniversitede karşılaşan ve bu fikirlerin doğru ve yanlış, eksik ve hatalı yanlarını arayıp bulmayı öğrenen insanlar hayatta da bu fikirlerle karşılaştıklarında onlar karşısında nasıl davranacaklarını bilecekler ve fikir tartışmasında sıkılmadan, çekinmeden yer alabileceklerdir. Üniversitelerin çok geniş bir fikir ve görüş özgürlüğü ortamı sağlamak istemeleri bir ayrıcalık, fildişi kulelerinde yaşamak, toplumdan veya halktan farklı olmak için değildir; bu özgürlük ortamı öğrencilerine demokrasinin iyi birer vatandaşı olarak yaşamayı öğretmek için zorunludur. Öğrenciler her türlü bilgi ve enformasyonu kullanarak, onların içinden sapla samanı ayıklayarak düzgün karar alabileceklerini öğrenerek yetiştiklerinde, demokrasi ve piyasa içinde de aynı yöntem ve yaklaşımları kullanarak, fikir yürütebilecek, doğru dürüst karar alabileceklerdir. Üniversitelerde özgürlük ortamını kısıtlamak akademik eğitim verememek ve fikir yürütebilecek, soyut düşünebilme yeteneği olan demokrasinin iyi vatandaşlarını yetiştirememekle eşdeğerdir.

Bu da siyasal yetkililere, devlet ve hükümet kurumlarına önemli bir görev yüklemektedir: İfadeyi sınırlama veya ortadan kaldırma girişimlerini desteklememek ve hatta bu girişimleri önlemek için gerekli tedbirleri almak. Bu iki hususu birden yapmadıkları durumlarda ifade özgürlüğünden bahsetmek mümkün olmayacağı gibi, akademik özgürlüklerin ve onların ürettiği bilimin de toplumda fazla bir yaşama olanağı kalmayacaktır. Onun içindir ki kamu üniversiteleri olsun, vakıf üniversiteleri olsun akademik özgürlük ortamını zedeleyecek, aşındıracak veya tahrip edecek her türlü etkiden yalıtılmak veya korunmak zorunluğundadır. Bu korunmayı sağlayan temel araç geçen yıl yayınlamış olduğumuz “Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu 2014-2015’te ayrıntılı olarak incelediğimiz gibi Akademik Özerkliktir. Akademik özerklik kendi başına bir hedef olmayıp, akademik özgürlüğün eğitim ile ilgili olduğu kadar araştırma ile de ilgili olduğu alanlarda olabildiğince geniş bir şekilde sağlanması için elzemdir. Bu nedenle de hem akademik özgürlükler hem de onları garanti altına almaya yönelik temel önlem olan akademik özerklik bir arada ele alınarak Türkiye’deki bilim ortamı ve heyetinin statüsünün gösterdiği performans her yıl saptanmalıdır. Bu saptama eğer dünyadaki üniversitelerle eşanlı olarak yapılabilirse durum daha büyük bir netlik kazanacağından, eksiklikler ve yanlışlıklar ortaya çıkacak ve eğer bu konuda bir siyasal irade mevcutsa, bunların daha büyük olumsuzluklara dönüşmeden düzeltilmesi de mümkün olabilecektir.

⁸ <http://www.economist.com/news/letters/21701088-letters-editor>. Alıntının İngilizcesi şöyledir: “*The university is not engaged in making ideas safe for students. It is engaged in making students safe for ideas. Thus it permits the freest expression of views before students, trusting to their good sense in passing judgment on these views.*”

2015-2016 Döneminde Üniversite Özerkliği ve Akademik Özgürlükler Konusunda Dikkat Çekici Bazı Gelişmeler

1. Üniversite Özerkliğine Yönelik Müdahale Örnekleri
 - a. ODTÜ'ye Yönelik Saldırı ve İtibarsızlaşma Gayretleri
 - b. Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklik
 - c. Yüksek Öğretim Kanunu'nun Rektör Seçimlerine İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesine İlişkin Önerge
 - d. Yüksek Öğretim Kanunu'nun Disiplin Suçlarına İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesi Yasa Tasarısı
2. Öğretim Üyelerine Karşı Uygulanan Baskılara İlişkin Çeşitli Örnekler

1. Üniversite Özerkliğine Yönelik Müdahale Örnekleri

a. ODTÜ'ye Yönelik Saldırı ve İtibarsızlaştırma Gayretleri

Bu tür gayretlerin 2013 yılında ODTÜ arazisinden yol geçirme girişimi ve bu bağlamda ağaç kesimine gidilmesi süreciyle başladığı söylenebilir. Bununla ilgili olarak üniversite içinde yapılan protesto eylemlerine karşı siyasi makamlarca tepki gösterilmiş ve zaman zaman protestoya katılanlar “terörist” olarak bile tanımlanmıştır. Bu olayla ilgili olarak, Türkiye’den ve MIT, Yale, Harvard, Columbia, Cornell, LSE gibi yabancı üniversitelerden akademisyenler, ODTÜ’ye destek amaçlı bir imza kampanyası başlatma gereği hissetmiştir.⁹

Aralık 2015’te bu sefer ODTÜ’de mescit açılması için başlatılan bir öğrenci kampanyası sırasında, bir grup öğrencinin namaz kılanlara saldırdığı ve üniversite yönetiminin saldırıyı önlemediği iddiası, üniversite özerkliği konusunu gündeme getiren yeni bir tartışma başlatmıştır. Bu tartışma yine siyasi makamlarca üniversite içerisinde çözülecek bir sorun olarak bırakılmak yerine siyasi gündeme taşınmış¹⁰, YÖK’ün konuyla ilgili inceleme başlatması talimatı verilmiştir. Bu bağlamda, YÖK’ün üç kişilik bir komisyon kurarak üniversite yönetiminin namaz kılanlara saldırdığı iddia edilen öğrencilerle ilgili yapacağı işlemlerin takip edileceği açıklanmıştır.¹¹ Üniversite yönetimi ve özellikle Rektör Prof. Dr. Ahmet Acar’a yönelik suçlamaların hızı kesilmemiş, konu milletvekilleri tarafından bile bir polemik haline getirilmiştir.¹² Bu ortamda rektör Ahmet Acar hakkında yapılan suç duyurusu konusunda Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı’nın görevsizlik kararı vermesinin ardından soruşturma dosyası bu sefer YÖK’e gönderilmiştir.¹³ Bu ve benzeri olayların hepsinde olduğu gibi basın da adeta bir cadı avının parçası haline dönüşmüş; üniversite özerkliğinin savunucusu olmak yerine kamuoyunu etkileyecek şekilde, Türkiye’nin en saygın üniversitelerinden biri olan ODTÜ’yu itibarsızlaştırma çabalarına katılmıştır.

⁹ <http://www.hurriyet.com.tr/odtuyle-dayanisma-kampanyasina-akademisyenlerden-imza-yagiyor-25024759>

¹⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-odtude-namaz-kilanlara-saldirinin-takipcisi-olacagiz-40032448>

¹¹ <http://www.hurriyet.com.tr/yok-baskani-prof-dr-yekta-saractan-odtu-talimat-40032645>

¹² <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/24/aydin-unal-bu-ahlaksizligin-hesabi-sorulur>

¹³ <http://www.hurriyet.com.tr/odtu-rektorunun-sorusturma-dosyasi-yokte-40039921>

Bu itibarsızlaştırma gayreti, Aralık 2015'te gerçekleşen siber saldırı bağlamında 'tr' uzantılı internet sitelerinin ODTÜ kontrolünden alınarak Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'na devredilmesi önerileri çerçevesinde de yine dikkat çekmiştir. ODTÜ rektörü Ahmet Acar'ın, bu konuda bir açıklama yaparak¹⁴ yaşanan sorunların gerekçelerini aktarmış olmasına rağmen bilimsel bir araştırma komisyonunun devreye girip herhangi bir kusurun varlığı konusunda inceleme yapmasına imkan bırakılmaksızın kurum suçlanmış ve üniversitenin rolü kamuoyunda tartışma konusu yapılmıştır.

b. Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Yapılan Değişiklik

Üniversite özerkliği konusunda ODTÜ yönetimine yönelik suçlamalar bağlamında ortaya çıkan endişeleri güçlendiren başka bir gelişme, Aralık ayında gerçekleşen bir Yönetmelik değişikliğiyle gündeme gelmiştir. Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik¹⁵ ile bu kurumların faaliyet izninin durdurulması, kapatılması ve garantör üniversitelere devri konusundaki bazı maddelerin kapsamı genişletirken, bazı ifadelerin muğlak niteliği de keyfi müdahale imkanını arttırmıştır. Mesela, bu kurumların faaliyet izinlerinin kaldırılması ve kapatılmaları nedenleri arasında sayılan "*Vakıf yükseköğretim kurumu yöneticilerinin ülkenin bölünmez bütünlüğüne karşı eylemleri doğrudan işlemesi veya bu eylemleri desteklemesi*" ifadesinin (e 5) yorumuna açık niteliğinin, mütevelli heyetinin ve üniversite yöneticilerinin kuruma yönelebilecek yaptırımların yarattığı korkuyla öğretim üyelerinin ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı müdahalelerde bulunmalarına yol açması ihtimali yüksek görünmektedir. Aynı şekilde Vakıflar Kanunu m. 10'da vakıfların denetim makamı olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilen ve mahkemelerden kayyım ataması kararı alınması imkanını tanımakta olan düzenleme de vakıf üniversitelerine ilişkin ciddi bir tehdidin göstergesidir.

Üniversite özerkliğinin yara almaması için azami özenin gösterilmesi gerekirken bütün vakıf üniversiteleri üzerinde adeta bir Demokles kılıcı gibi sallanan ve ne zaman nasıl kullanılacağı belli olmayan bu ucu açık denetim yetkilerinin acilen yeniden gözden geçirilmesi elzemdir. Yapılması gereken, objektif ve ölçülebilir kriterler üzerinden yürütülecek bir denetim mekanizması geliştirmektir.

c. Yüksek Öğretim Kanunu'nun Rektör Seçimlerine İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesine İlişkin Önerge

Üniversite özerkliğine çok ciddi bir diğer müdahale girişimi ise 18 Ağustos 2016'da TBMM'de muhalefet oyları ile engellenmiştir. Bir 'torba yasanın' görüşülmesi sırasında verilen önerge ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun rektörlerin atanması ve görevlerine ilişkin 13-a maddesinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesi teklifi gelmiştir:

¹⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/odu-rektoru-acardan-siber-saldiri-aciklamasi-40031278>

¹⁵ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/11/20151119-32.htm>

"Devlet üniversitelerinde rektör Yükseköğretim Kurulu tarafından önerilecek, profesör olarak en az üç yıl görev yapmış üç aday arasından Cumhurbaşkanınca atanır. Bir aylık sürede önerilenlerden birisinin atanmaması ve Yükseköğretim Kurulu tarafından, iki hafta içinde yeni adaylar gösterilmediği takdirde Cumhurbaşkanınca doğrudan atama yapılır. Rektörün görev süresi 4 yıldır. Süresi sona erenler aynı yöntemle yeniden atanabilirler. Ancak aynı devlet üniversitesinde iki dönemden fazla rektörlük yapılamaz."

Anayasa'nın 130. maddesi ile güvence altına alınmış olan üniversite özerkliğine tümüyle aykırı olan bu teklifin doğrusu gerekçesi de hayret vericidir:

"Gerekçe: Rektörlük seçimleri üniversitelerde haksız uygulamalar, kırgınlıklar ve kişisel çekişmelere yol açmakta ve yükseköğretim kuramlarında kaos ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle üniversitelerde seçim sisteminin terk edilerek atama sisteminin getirilmesi de bu sıkıntıların ortadan kalkmasının sağlanması amaçlanmaktadır."¹⁶

Bugüne kadar rektör seçimlerinin gerekçede bahsi geçen türden 'kaos' ortamlarına sebep olduğu basına yansımadığı gibi, rektör seçimlerinin, her seçim gibi belirli bir 'çekişme' yaratması demokratik yönetim modellerinin doğal sonucudur ve bir çok olumlu etkisi de söz konusudur. Yasa teklifinde seçimlere ilişkin olarak belirtilen bu sakıncanın sadece toplumun en iyi okumuş olan kesiminin seçim yapmakta beceriksiz veya yeteneksiz olduğuna mı işaret ettiği, yoksa genel olarak seçimlerin, örneğin muhtar, belediye, milletvekili veya Cumhurbaşkanı seçimlerinde de ortaya çıkan sakıncaları olup olmadığı tekliften anlaşılammaktadır. Seçimle iktidara gelmiş olan Milletvekillerinin seçimlerin sakıncalı olduğuna dair bir gerekçe öne sürmesini en azından bir ironi olarak değerlendirmeden edemiyoruz. 2014-2015 raporumuzda ifade ettiğimiz gibi¹⁷, üniversitelerin seçimle kendi rektörlerini belirlemesi ve bu kişilerin YÖK veya Cumhurbaşkanı'nın herhangi bir yetkisi olmaksızın doğrudan atanması yönünde bir yasal değişiklik yapılması elzemdir. Nitekim Boğaziçi Üniversitesi rektörünün görülmemiş bir oy oranı ile (% 90 katılım ve % 86 oyla) seçilmiş olmasına rağmen bugüne kadar halen atanmamış olması fevkalade düşündürücüdür.

d. Yüksek Öğretim Kanunu'nun Disiplin Suçlarına İlişkin Hükümlerinin Değiştirilmesi Yasa Tasarısı

TBMM'de yasalaşmayı bekleyen ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'ndaki disiplin suçlarına dair hükümlerde değişiklik yapacak olan Tasarıdaki bu düzenlemelerin kabulü ile üniversitelerin gerek akademik gerekse organizasyonel özerkliğinin ciddi şekilde ihlal edileceği açıktır. Bu yeni disiplin düzenlemeleri ile ülkemizde 1980'den beri var olan baskıcı

¹⁶ <http://www.diken.com.tr/rectorluk-secimlerini-ortadan-kaldiran-akp-onergesi-tepkiler-uzerine-geri-cekildi/>

¹⁷ <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/05/Bilim-Akademisi-2015-Akademik-%C3%96zg%C3%BCr%C3%BCkler-Raporu-.pdf>

gelenek yine devam ettirilmektedir. Bir yandan bağımsız tüzel kişilikler olan üniversitelerin kendi idari otoriteleri kapsamında disiplin soruşturması yürütme yetkisi kısmen YÖK'e aktarılmakta, diğer yandan da akademisyenlerin ifade özgürlüğüne Anayasa'ya aykırı kısıtlamalar getirilmektedir.

Tasarının 27. maddesi ile 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun disiplin cezalarına ilişkin 53. maddesi değiştirilmekte ve uyarma, kınama, aylıktan/ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarının verileceği haller tek tek ele alınmaktadır. Hemen dikkati çeken, bu hallerin "657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak" düzenlenmiş olmasıdır. Yani devlet memurları için getirilmiş bütün disiplin suçları üniversite öğretim üyeleri için geçerli olacağı gibi, buna ek olarak bir de özel disiplin suçları ele alınmıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 1. maddesinde, üniversite çalışanlarının özel kanunlarındaki hükümlere tâbi olacağını açıkça düzenlemiş olmasına rağmen, öğretim üyelerinin disiplin suçları açısından bu kanuna atıf yapılmış olmasını anlamak güçtür. Zira üniversite öğretim üyesi ile devlet memurunun görev tanımında bir örtüşme olmadığı gibi, kendilerine yöneltilen beklentiler de birbirinden farklıdır. Öğretim üyelerinden beklenen araştırma alanlarında hiçbir baskı ve kısıt hissetmeksizin bilim üretmeleridir. Devlete düşen bir görevin idari astlık üstlük ilişkisi içinde ifası değildir öğretim üyesinin görevi. Nitekim bu tür bir atfın beraberinde getireceği garabeti görmek açısından 657 sayılı Kanun'da düzenlenen bazı disiplin suçlarının hatırlanmasında fayda vardır (m. 125):

- Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak (A, e)
- Görev sırasında amire hal ve hareketi ile saygısız davranmak (B, b)
- Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak (B, c)
- Verilen emirlere itiraz etmek (B, j)
- Yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç vermek (B, m)
- Görev sırasında amirine sözle saygısızlık etmek (C, e)
- Hizmet içinde Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak (C, ı)
- Yurt dışında Devletin itibarını düşürecek veya görev haysiyetini zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunmak (E, j)

Bu ve benzeri, ucu açık, muğlak ve öğretim üyeleri üzerinde doğrudan baskı kurmaya yönelik disiplin suçlarının dünya standartlarında bir üniversite sisteminde yeri yoktur. Diğer yandan 2547 sayılı Kanun'a öğretim üyeleri için özel olarak eklenen (m. 53) disiplin suçlarında, aşağıda altı çizili ifadelerdeki muğlaklık da yeri geldiğinde kötüye kullanımın kapısını sonuna kadar aralamaktadır:

- Yüksek öğretim kurumları içinde siyasi parti faaliyetinde bulunmak veya siyasi parti propagandası yapmak (b, (3), k))

- Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak (b, (4), h))
- Bölücü amaçlarla veya terör niteliğinde eylemlerde bulunmak ve bu eylemleri desteklemek (b, (6), a))
- Kamu hizmeti veya öğretim elemanı sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kıyartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak (b, (6), d))

Tasarıda dikkati çeken diğer bir düzenleme ise, yeni eklenen m. 53/Ç ile disiplin cezası verme yetkisinin yeniden düzenlenmiş olmasıdır. Buna göre üniversitelerin kendi öğretim üyelerine ilişkin disiplin soruşturması yürütme ve ceza verme yetkisi kısmen disiplin amiri sıfatıyla YÖK Başkanına aktarılmaktadır. Kademe ilerlemesinin durdurulması/birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezaları açısından YÖK başkanına doğrudan soruşturma açma yetkisinin verilmiş olması, üniversitelerin özerkliğine çok ciddi bir darbedir. UNESCO'nun 1997 tarihli Yüksek Öğretim Personelinin Statüsüne ilişkin Tavsiye Kararında (*Recommendation concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel*)¹⁸ belirtilen akademik özgürlük ve meslek etiği kuralları ile de temelden çelişmektedir. Üniversiteleri merkezi bir otoriteye bağlama ve devlet memuriyeti zihniyetini bu şekilde hakim kılmaya çalışmanın sonucunu bütün Türkiye, özgün bilimsel çıktının düşmesi ve dünyada itibar kaybı ile yaşayacaktır.

e. Öğretim Üyelerine Karşı Uygulanan Baskılara İlişkin Çeşitli Örnekler

Zeynep Sayın Balıkçioğlu'nun görevine son verilmesi

16 Haziran 2016 tarihinde basına yansıyan ve İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde sözleşmeli olarak çalışan Prof. Dr. Zeynep Sayın Balıkçioğlu'nun görevine, bir öğrencisinin izinsiz olarak yaptığı ses kaydını internet ortamında yayınlaması üzerine son verilmesi olayı bir çok açıdan hazindir. Öncelikle aynı üniversite hakkında basında yapılan bir dizi itibarsızlaştırmaya yönelik haber sonrasında üniversiteye müdahale edileceği korkusunun mütevellî heyetinin ve rektörün davranışlarını etkilemiş olduğu düşünülebilir. Vakıf yükseköğretim kurumlarının öğretim üyelerinin ifade özgürlüğünü koruyabilme yeteneklerinin ciddi biçimde kısıtlanmış olduğunu gösteren bu olay çok düşündürücüdür. Diğer yandan Prof. Dr. Sayın Balıkçioğlu'na yönelik suçlamanın hiçbir şekilde araştırılmaması, kendisinin savunmasının alınmaması, sürekli sahte olduğu iddia edilen benzeri kayıtların internet ortamında dolaştığı bilinirken, bu kaydın sahteliği veya manipüle edilmiş olduğu konusunda en ufak bir denetim yapılmadan görevine son verilmesi de ayrı bir garabettir. Üniversite yönetiminden beklenen, kendisinin ve bu öğrencinin en azından dinlenmesi olmak gerekirdi. Diğer yandan ilgili öğrenci hakkında disiplin soruşturması açılmaması da hukuki bir yanlıştır. Zira kişinin sesi, hukuken, kişilik hakkının ayrılmaz bir parçasıdır ve sesinin izinsiz kaydı veya kaydın üzerinde izinsiz oynanması veya kaydın amacı dışında kullanılması Medeni Kanun m. 24 anlamında bir kişilik hakkı ihlali teşkil etmektedir.

¹⁸ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13144&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Bu tür bir disiplin soruşturmasının açılmaması ve öğrencinin anonim kalmasına göz yumulması öğrencilerin hocalarını ihbar ettiği ve bu ihbarların görevden uzaklaştırmaya yol açabildiği bir cadı avı ortamının kapısını aralamaktadır. Yukarıda ‘İfade Özgürlüğü ve Bilim’ bölümünde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, üniversite her türlü düşüncenin özgürce tartışıldığı ve öğrencilere de bu görüşlerin aksini savunma özgürlüğünün sonuna kadar verildiği ortamlardır. Öğrencilerimizin kişiliklerini geliştirerek, hocalarının önüne çıkıp fikirlerini açıkça savunmak yerine, gizli kayıtları milyonlarla paylaşarak bir linç ortamında haklı çıkmaya çalışmaları, üniversite düşüncesinin sonu demektir.

Bu sorunun vakıf yükseköğretim kurumları kadar kamu üniversitelerini de ilgilendiren bir sorun olduğunu Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık anabilim dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Şermin Külahoğlu hakkında, derslerde “devlet aleyhine propaganda yapmak” suçlamasıyla soruşturma açılması ve derslerden el çektilmesi göstermektedir. Yine bu iddia da bir öğrenci ihbarına dayandırılmıştır.¹⁹

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” bildirisi ve onu izleyen hak ihlalleri

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlığı altında 11.01.2016 tarihinde İstanbul ve Ankara’da eş zamanlı olarak gerçekleştirilen basın açıklamalarında kamuoyuna duyurulan bir metin, büyük bir çoğunluğu Türkiye’deki üniversitelerde, bir kısmı da yurt dışında görev yapmakta olan 1128 akademisyen ve araştırmacı tarafından imzalanmış; imza süresinin bir hafta uzatılması ile bu sayı 2212’ye ulaşmıştır.

Basın açıklamasından sonra, Cumhurbaşkanı ve hükümet yetkililerinin, YÖK Genel Kurulu, Üniversiteler Arası Kurul ve çeşitli üniversite rektörlüklerinin yaptığı açıklamalarda imzacı akademisyen ve araştırmacılar “terör destekçisi” ve “vatan haini” olmakla suçlanmış, bazı ulusal ve yerel basın organlarında açıkça hedef haline getirilmişlerdir. Bunun sonucunda ofisleri basılan, kapılarına tehditkar mesajlar ya da işaretler konulan ve “mobbing”e uğrayan çok sayıda öğretim üyesi ve araştırmacı olmuştur.

İlk aşamada başta Bolu, Düzce, Kocaeli, Bursa ve Van olmak üzere bazı illerde polis tarafından sabah baskınları ile ev ve ofislerinde aramalar, gözaltılar yaşanmış, bu sayı kamu üniversitelerinde 35 ve vakıf üniversitelerinde 3 olmuş, ancak gözaltına alınanlar tutuklanmadan salıverilmişlerdir. Yine çoğu bu ilk furyada olmak üzere, hukuki olarak çok tartışmalı biçimde, 14 kişi kamu, 29 kişi ise vakıf üniversitelerinden olmak üzere 43 kişi işten çıkarılmış; 4 kamu, 5 vakıf üniversitelerinden olmak üzere 9 kişi istifa et(tiril)miş, birçok üniversitede açılan disiplin soruşturmaları neticesinde (kamu 447/vakıf 63) ise 66’sı kamu, 11’i vakıf üniversitelerinde çalışan 77 akademisyen geçici olarak görevden uzaklaştırma cezaları almışlardır. Bir kişinin zorla emekli edildiği (vakıf üniversitesi) bilinmekte ise de bu rakamın daha yüksek olabileceği düşünülmektedir.

¹⁹ Külahoğlu’nun savunması için bkz. <http://www.bagimsizgazete.com/2016/06/13/prof-dr-sermin-kulahoglundan-uludag-universitesi-rektore-acik-mektup/>

Şu ana kadar, hakkında disiplin soruşturması açılmış en az 49 öğretim üyesinin dosyaları (5'i vakıf üniversitesi, geri kalanı 44'ü kamu üniversitesinden) "kamu görevinden çıkarma" cezalarının onaylanması talebi ile YÖK'e sevk edilmiş bulunmaktadır. Bu öğretim üyelerinin bir-iki eksikle büyük çoğunluğu 20 Temmuz 2016 gününe kadar yazılı ve o tarihte sözlü savunmalarını vermek üzere Ankara'ya davet edilmiş ancak bu davet 14 Temmuz günü geri çekilmiş ve duruşma ileri bir tarihe ertelenmiştir. Bugüne kadar duruşma günü hakkında YÖK'den yeni bir tebligat yapılmamıştır.

Ceza soruşturması kapsamında imzacılara yöneltilen suçlamanın "terör örgütü propagandası yapma" olduğu netleşmiştir. Elimizdeki son verilere göre, polis ifadeleri alınan ve hakkında soruşturma açılmış bulunan akademisyen sayısı kamu üniversitelerinde 446, vakıf üniversitelerinde 152 olmak üzere 598'dir. Ancak tüm dosyalar İstanbul Emniyet Müdürlüğünde toplanmış olup, diğer illerdeki ifadeler talimatla yerinde alınmakta olduğundan süreç uzamakta olsa da, son alınan bilgiye göre sadece kalan araştırma görevlilerinin ve emekli öğretim üyelerinin ifadelerinin alınma işlemi devam etmekte olup, bu sayının 1128'in tamamına yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan 10 Mart 2016 günü gelişmeler hakkında bir basın açıklaması yapan imzacılardan Yar. Doç. Dr. Esra Mungan, Yar. Doç. Dr. Muzaffer Kaya, Doç. Dr. Kıvanç Ersoy, Yar. Doç. Dr. Meral Camcı'dan ilk üçü 15 Mart günü, tutuklanma kararı sırasında yurt dışında olan Meral Camcı ise 1 Nisan'da kendisi gelip teslim olduktan sonra, tutuklanarak cezaevine konulmuşlar, ancak 22 Nisan 2016'daki duruşmalarının ardından tutuksuz yargılanmak üzere salıverilmişlerdir.

Bu uygulamalara ek olarak, Öğrenci Yerleştirme Programı ile kendi üniversitelerinde olmayan bilim dallarında, başka üniversitelerde doktora yapmakta olan imzacı araştırma görevlilerinin, buldukları üniversiteler tarafından ilişkilerinin kesilmesi ya da bağlı oldukları üniversiteler tarafından "ihtiyaç duyulduğu" gerekçesi ile geri çağrılmaları biçiminde doktora çalışmalarının kesintiye uğratılması uygulaması söz konusudur.

Bilim Akademisi şu ana kadar iki duyurusunda²⁰ ve yayınladığı bir raporunda²¹ bu gelişmeler hakkında ayrıntılı görüş beyan etmiştir. Türkiye'nin taraf olduğu Milletlerarası Sözleşmeler, Anayasa ve Kanunlar çerçevesinde 2212 akademisyen tarafından, kendi görüşlerini açıklamak için kullanılmış olan ifade özgürlüğünün bu şekilde soruşturmalara konu olması açıklanabilir bir durum değildir. Türkiye'de geçerli hukuk sistemi her vatandaş için olduğu kadar akademisyenler için de ne kadar rahatsız edici veya azınlıkta olsa da görüşlerini serbestçe ifade etme özgürlüğü tanımaktadır.

²⁰ Yukarıda dn. 3.

²¹ Yukarıda dn. 4.

Bilim Akademisi olarak, gerek bilim insanlarının ifade özgürlüğünün çerçevesinin gereği gibi saptanması gerek uluslararası standartlara uygun disiplin düzenlemelerinin kaleme alınması gerekse üniversite özerkliğinin temini için atılması gereken acil adımların belirlenmesi konusunda üzerimize düşen her türlü desteği hemen vermeye hazır olduğumuzu bu vesile ile bildiririz.

Saygılarımızla kamuoyuna duyururuz.

3 Ekim 2016